

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
Centar za ekonomska istraživanja

GLOBALIZACIJA I KULTURA

BEOGRAD, 2015

Uređivački odbor:

dr **Veselin Vukotić**

dr **Danilo Šuković**

dr **Mirjana Rašević**

dr **Slobodan Maksimović**

dr **Vladimir Goati**

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

dr **Goran Bašić**

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

Štampa:

Colorgrafx, Beograd

Tiraž:

300

ISBN:978-86-7093-157-2

GLOBALIZACIJA I IDEOLOGIJA U EVROPSKOM JAVNOM MNENJU³

Apstrakt

Krajem XX. veka tradicionalno viđenje procesa internacionalne integracije u okviru širih ideoloških narativa levice i desnice počinje da se menja. Levica postaje kritičnija prema ideologiji ekonomskog neoliberalizma koja prati globalizaciju. Na desnici su javlja otpor gubljenju kulturnog identiteta i slabljenju nacionalnog suvereniteta, ali uz podršku globalnoj dominaciji ekonomskog liberalizma. Ono što je u ovoj opštoj slici nedovoljno poznato jesu stavovi na nivou javnog mnjenja evropskog građanstva. U ovom radu se analiziraju odnosi između ideološke orijentacije i stavova prema globalizaciji, na uzorku ispitanika iz oko 30 evropskih zemalja. Rezultati pokazuju da smer tih asocijacija donekle varira na nacionalnim uzorcima, ali dominira asocijacija između desničarske identifikacije i pozitivnijih stavova prema globalizaciji.

Gljučne reči: globalizacija, ideologija, stavovi, Evropa, javno mnjenje, Eurobarometar

Abstract

The end of the XXth century witnessed a transformation of the view of international relations within broader ideological narratives of political Left and Right. The Left has become critical of globalization due to its association with economic liberalism. Resistance against the loss of cultural identity is increasing on the right, as well as the support for the globally expanding economic liberalism. What has remained unclear are the attitudes of the European citizens in this regard. This study analyzes the relationships between ideological self-identification and attitudes towards globalization. Despite certain variations, the results describe right-wing identifiers as more positive about globalization.

Key words: globalization, ideology, attitudes, Europe, public opinion, Eurobarometar

UVOD: IDEOLOGIJA I GLOBALIZACIJA

Tradicionalni stavovi političke desnice prema međunarodnim odnosima uključuju preferencije za hijerarhijske odnose i isticanje primata državnog suvereniteta.⁴ Agresivna politika je često bivala proizvod takve orijentacije. Dva svetska rata u 20. veku su dovoljna ilustracija. Ipak, pažljiva analiza ukazuje da takvi stavovi ne karakterišu sve oblike političke desnice, niti su konstantni u vremenu. U klasičnom liberalizmu nacionalni suverenitet nema ključni značaj. Nevidljiva ruka tržišta, u idealnom svetu, ne treba da bude sputana formalnim preprekama kao što su nacionalne granice ili trgovinske tarife. U periodu nakon 2. svetskog rata, posebno sa procesom evropske integracije, liberalizam postaje ideološka sila na čelu integracionih procesa. U slučaju evropskog liberalizma, ta težnja ka integraciji je, naravno, vrlo uslovna, partikularistička i asimetrična. Puna integracija se odnosi na članice EU, dok je asimetrična otvorenost očekivana od drugih zemalja.

Evropska levica, međutim, je od samog početka naklonjena otvorenijim međunarodnim odnosima i integracionim procesima. Od poziva proleterima svih zemalja da se ujedine, pa do pojedinih savremenih anti-globalističkih pokreta, levičarske ideologije smatraju da rešenja ključnih problema zahtevaju međunarodnu saradnju. Načelo jednakosti, koje se nalazi u snovi političke levice (Bobbio, 1997) se najčešće shvata inkluzivno i univerzalno.

Krajem dvadesetog veka viđenje procesa internacionalne integracije u okviru širih ideoloških narativa postaje složenije. Proces globalizacije predstavlja novi (kvantitativno i/ili kvantitativ-

1 Centar za politikološka istraživanja i javno mnjenje, Institut društvenih nauka, Beograd

2 Odeljenje za psihologiju, Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu

3 Tekst je rezultat rada na projektu "Društvene transformacije u procesu evropskih integracija: multidisciplinarni pristup" (br. III 47010) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

4 Za diskusiju o odnosu tradicionalnih ideologija i globalizacije, vidi Soborski (2012).

no, zavisno od teoretičara) socijalno-ekonomski i politički kontekst, koji zahteva prilagodavanje i eventualno restrukturiranje tradicionalnih ideologija (Azmanova, 2011). Ovde ćemo spomenuti dve tendencije 'ideološke adaptacije' na kontekst globalizacije. Prva se odnosi na menjanje opšte orijentacije ka internacionalnoj integraciji. Druga se odnosi na diferenciranje stavova prema pojedinim aspektima globalizacije.

Po mišljenju znatnog broja autora, globalizacija (uključujući i proces evrointegracije) predstavlja poseban problem za levicu zbog sve izraženijeg ekonomskog liberalizma inherentno povezanog sa globalizacijom (Haupt, 2010; Azmanova, 2011). Nakon 2. sv. rata u Evropi, posebno kontinentalnoj, je formirana neka vrsta konsenzusa o potrebi postojanja razvijenog sistema socijalne zaštite. Po tom modelu, lokus primarne (radničke) solidarnosti je nacionalni, tj. nacionalni sistem socijalne zaštite. Globalizacija, sa pratećom ekonomskom politikom 'otvorenih granica' otežava funkcionisanje takvog modela, što partije levog centra dovodi u položaj protivnika (pojedinih aspekata) globalizacije. Po rečima Azmanove, "tradicionalna konstituentna levice (radnička klasa) napušta međunarodnu radničku solidarnost u ime nacionalne socijalne solidarnosti" (Azmanova, 2011, str. 397).

Što se tiče diferenciranja odnosa prema različitim aspektima globalizacije, levica se generalno pokazuje kao otvorenija efektima globalizacije na socijalnom i kulturnom nivou. Bilo da se radi o zvaničnoj politici levičarskih partija, ili stavovima levo orijentisanog građanstva, levica konzistentno pokazuje viši stepen etničke tolerancije, pozitivniji stav prema integraciji imigranata, veću otvorenost prema pružanju pomoći manje razvijenim zemljama. Sa druge strane, mnogo je kritičniji stav prema pratećoj ideologiji ekonomskog neoliberalizma ('anti-liberalni evroskepticizam', van Elsas i van der Brug, 2014, str. 6).

Odavde se mogu izvesti sledeće hipoteze: (1) ispitanici levičarske orijentacije pokazuju negativnije stavove prema ekonomskim aspektima globalizacije i porastu nejednakosti; (2) levičarska orijentacija je pozitivnija u odnosu na kulturne aspekte globalizacije.

Kraj 2. sv. rata, a zatim i kraj kolonijalne ere, označili su zalazak nacionalističke, ekspanzionističke desnice. Partije desnog centra, posebno u Evropi, u prvi mah prihvataju načelo socijalne solidarnosti unutar nacionalnih okvira. Međutim, uticaj neo-liberalizma sve više modifikuje pogled na međunarodne odnose. Ideologija otvorenog tržišta postaje dominantna, što postavlja te partije na čelo globalizacionih procesa (Haupt, 2010).

Međutim, sa pojavom radikalne populističke desnice ideološka konfiguracija se usložnjava. Radikalna desnica izražava otpor gubljenju kulturnog identiteta, imigraciji i slabljenju nacionalnog suvereniteta, dok je izražena podrška globalnoj dominaciji ekonomskog liberalizma (van Elsas i van der Brug, 2014; Swank i Betz, 2003). Ova poslednja stavka se dodatno komplikuje povremenim javljanjem 'šovinizma socijalne zaštite', ili ekonomske ksenofobije (Azmanova, 2011, str. 400). Na unutrašnjem planu se nastoji ograničiti dostupnost socijalne zaštite 'stranim' sugrađanima, kao i ograničiti mobilnost radne snage ('nacionalistički evroskepticizam', van Elsas i van der Brug, 2014, str. 6).

Iz ovoga slede dve hipoteze. Prvo, desna ideološka identifikacija treba da bude u pozitivnoj korelaciji sa afirmativnim stavovima prema ekonomskim aspektima globalizacije. Drugo, očekuje se da je stav prema kulturnim aspektima globalizacije negativniji.

Postojaća istraživanja su posvetila dosta pažnje ovom fenomenu, ali najčešće na teorijskom nivou (Soborski, 2012; Drake, 2010), a u empirijskim analizama najčešće sa fokusom na političke partije (Haupt, 2010; Zaslove, 2008; Swank i Betz, 2003). Međutim, iznenađujuće je malo istraživanja koje se bavi stavovima građanstva prema procesima globalizacije. Jedan izuzetak je van Elsas i van der Brug (2014), gde se analizira odnos između ideologije (levice-desnice) i evroskepticizma (fenomena povezanog sa globalizacijom). Ovi autori polaze od pretpostavke da će ekstremnija levica i desnica pokazivati izraženiji evroskepticizam. Međutim, nalaze da u najnovijem periodu raste opozicija evrointegraciji na ekstremnoj desnici.

Ono što je u ovoj opštoj slici nedovoljno poznato jeste položaj stavova evropskog građanstva prema globalizaciji u odnosu na tradicionalnu dimenziju političke levice-desnice. Ovaj rad ima za cilj da unapredi naše znanje u ovoj oblasti, kroz analizu odnosa između ideološke identifikacije

stanovnika iz oko 30 evropskih zemalja i njihovih stavova prema globalizaciji. Nekoliko je ključnih inovativnih aspekata ovog istraživanja. Prvo, predmet istraživanja je javno mnjenje i individualna ideološka identifikacija, a ne politika partija ili političkih pokreta. Drugo, fokus je eksplicitno na stavovima prema globalizaciji, a ne prema euroskepticizmu, kao u znatnom broju postojećih istraživanja. Zatim, u istraživanje je uključen veliki broj evropskih zemalja, pri čemu su podaci prikupljeni u dva navrata, 2008. i 2010. godine. Na taj način nalazi dobijaju na pouzdanosti i generalizabilnosti. Konačno, ispitanicima su postavljena pitanja kojima se precizno diferenciraju stavovi prema ekonomskim i kulturnim aspektima globalizacije.

METOD

Empirijsku osnovu za ovo istraživanje predstavljaju *Eurobarometar* istraživanja sprovedena 2008. i 2010. godine.⁵ Svi uključeni uzorci su dizajnirani tako da budu reprezentativni za date nacionalne populacije.⁶ Stavovi prema globalizaciji su ispitivani nizom pitanja koja se odnose na ekonomiju, kulturu, socijalnu nejednakost, i odnose u svetu. Detalji o konkretnim pitanjima su dati u delu o rezultatima.

Ideološka identifikacija je operacionalizovana sledećim pitanjem: *U političkim stvarima ljudi govore o "levici" i "desnici". Kako biste vi opisali svoja viđenja na ovoj skali? Zatim je ispitanicima ponuđena desetostepena skala (od 1 do 10), gde niži skor označava levičarsku, a viši desničarsku orijentaciju.*

REZULTATI

Tvrđnje kojima su operacionalizovani stavovi ispitanika prema globalizaciji su prikazani u Tabeli 1. Stavovi prema ekonomskim aspektima globalizacije su podeljeni na stavove prema ekonomiji i prema nejednakosti. Stavovi prema kulturnim aspektima globalizacije se odnose na ugroženost sopstvene kulture, otvorenost prema drugim kulturama, i uticaj globalizacije na mir u svetu. Iz tabele se vidi da od 15 koeficijenata 10 dostiže statističku značajnost ($p < 0.0001$ zbog velikog broja ispitanika), ali su svi prilično niski. Ono što je bitno je da su koeficijenti u smeru saglasnom sa početnim hipotezama. U obe serije anketa, pozitivniji stav prema ekonomskim aspektima globalizacije povezan je sa desnom identifikacijom. Na primer, ispitanici koji se relativno desno identifikuju skloniji su mišljenju da ih globalizacija 'štiti od porasta cena'. Interesantno je da ideološka identifikacija nije povezana sa mišljenjem da 'Globalizacija znači više stranih investicija'.

Što se tiče (ekonomske) nejednakosti, ispitanici levičarske identifikacije su skloniji da prihvate odgovarajuće tvrdnje. Glede kulturnih konsekvenci globalizacije, korelacije su u glavnom nulte. Jedino postoji veoma slaba povezanost desničarske identifikacije sa stavom da globalizacija doprinosi miru u svetu.

Analiza podataka na agregatnom nivou je korisna jer pokazuje stanje kada se stanovništvo Evrope posmatra kao jedinstvena populacija. Međutim, za očekivati je da postoje varijacije između pojedinih zemalja, imajući u vidu faktore kao što su istorija ideoloških i političkih konflikata, položaj nacionalne ekonomije u globalnom sistemu, i slično. Sledeće analize su zato usmerene na pojedinačne uzorke.

U Tabeli 2 su prikazani koeficijenti korelacije između stavova prema ekonomskim aspektima globalizacije i ideološke identifikacije na pojedinačnim uzorcima. Tabela je grubo podeljena u grupe prema visini i broju značajnih koeficijenata. Drugi panel odstupa od tog pravila jer sadrži uzorke sa koeficijentima suprotnim od opšteg trenda.

⁵ Radi se o sledećim istraživanjima: "Eurobarometer 69.2: National and European Identity, European Elections, European Values, and Climate Change, March - May 2008." GESIS, Köln. "Eurobarometer 73.4: Financial and Economic Crisis, the Future of the European Union, Globalization, and European Citizenship, May 2010". GESIS, Köln. Podaci su dostupni na GESIS Internet adresi: www.gesis.org. O Eurobarometar istraživanjima vidi: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm.

⁶ Nekoliko uzoraka ne predstavlja posebne države. Tako je Nemačka podeljena na uzorke sa teritorija Zapadne i Istočne Nemačke. Slična podela je primenjena i na odgovarajuće teritorije Velike Britanije.

Table 1: Korelacije između stavova prema globalizaciji i ideološke identifikacije (agregatni nivo)

	Eurobarometar an- keta		
	2008	2010	
Ekonomija			
Globalizacija je prilika za ekonomski rast	.02	.07	*
Globalizacija nas štiti od porasta cena	.05	* .12	*
Globalizacija znači više stranih investicija u (našoj državi)	.02	.03	
Globalizacija pomaže razvoj siromašnijih zemalja	.06	* .12	*
Kultura i Mir u svetu			
Globalizacija pomaže mir u svetu	.04	* --	
Globalizacija predstavlja pretnju kulturi (DRŽAVA)	.02	--	
Globalizacija omogućava ljudima da budu otvoreniji prema stranim kulturama	.02	--	
Nejednakost			
Globalizacija povećava društvene nejednakosti	-.07	* -.08	*
Globalizacija je profitabilna samo velikim kompanijama, a ne građanima	-.05	* -.06	*

Primerbe: Primenjeni ponderi za agregatnu analizu. Agregatni uzorci uključuju 32 primarna uzorka u 2008. i 34 u 2010. godini. Pitanja su kodirana tako da viši skor označava slaganje sa tvrdnjom.

* $p < .00001$; $N > 20.000$.

Ovi rezultati pokazuju da u većini evropskih zemalja postoji značajna povezanost između ideološke identifikacije i stavova prema globalizaciji. Ta povezanost, iako statistički značajna je najčešće niska. Najviši koeficijent je dobiven na uzorku sa Malte ($r = .35$, $p < .05$).

S obzirom na broj koeficijenata i ograničenost prostora nije ih moguće sve posebno komentarisati. Opšti trend je ipak prilično jasan. Ideološka desnica izražava značajno pozitivniji stav prema ekonomskim aspektima globalizacije nego levica. Taj trend je posebno izražen u nordijskim zemljama (Finska, Danska, Švedska). Čini se da se cela grupa u prvom panelu Tabele 2 karakteriše time da je dimenzija levice-desnice vrlo značajna za ideološko opredeljivanje u nacionalnim okvirima, kako pokazuje niz istraživanja političkog ponašanja.

U većini ostalih zemalja koeficijenti su niži ili ispod nivoa značajnosti. Ali ako su značajni – povezanost ide u istom smeru. U nekoliko slučajeva ipak je zabeleženo odstupanje od tog trenda (drugi panel Tabele 2). Najizrazitiji primer je Mađarska, gde većina značajnih koeficijenata idu u suprotnom smeru - pozitivniji stavovi prema globalizaciji su na levisi. Takav trend, posebno na stavu da globalizacija predstavlja priliku za razvoj, zabeležen je i u Zapadnoj Nemačkoj, V. Britaniji i Poljskoj. Moguće je da se ovde radi o drugačijem odnosu političkih snaga prema ovom pitanju. U Mađarskoj, vladajuća populistička desnica se posebno ističe svojom kritikom međunarodnih institucija na ekonomskom planu. U svakom slučaju, ovo odstupanje od opšteg evropskog trenda je vredno daljeg istraživanja.⁷

Korelacije između ideološke identifikacije i stavova prema nejednakosti su prikazane u Tabeli 3. Visina i konzistentnost značajnih asocijacija je slična kao i kod ekonomskih stavova. U ovom slučaju, identifikacija sa levicom je povezana sa percepcijom globalizacije kao procesa koji povećava društvene nejednakosti, i radi u korist velikih kompanija a ne građana. Svi značajni koeficijenti, osim po jedan na uzorcima iz Poljske, Italije i R. Kipra, su u navedenom smeru, što svedoči o izrazitoj konzistentnosti, uprkos relativno niskim koeficijentima. Relativno viši koeficijenti se javljaju u istim zemljama kao i ranije - Finska, Švedska, Češka, Francuska, Danska.

⁷ Moguće je i da se radi o metodološkim problemima, pošto se u anketi iz 2010 u Mađarskoj javlja koeficijent u očekivanom pravcu.

Table 2: Ekonomski aspekti globalizacije i ideološka identifikacija (pojedinačni uzorci)

	Globalizacija je prilika za ekonomski rast		Globalizacija štiti od porasta cena		Globalizacija nas od strane u (našoj državi)		Glob. znači više investicija razvoj zemalja		Globalizacija pomaže siromašnijih	
	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010	2008	2010
Finska	.19 *	.22 *	.09 *	.13 *	.08 *	.10 *	.11 *	.16 *		
Češka R.	.19 *	.20 *	.14 *	.24 *	.13 *	.15 *	.12 *	.19 *		
Švedska	.20 *	.18 *	.13 *	.08 *	.09 *	.04 *	.23 *	.23 *		
Francuska	.13 *	.13 *	.08 *	.18 *	.01 *	-.02 *	.15 *	.16 *		
Malta	.23 *	.01 *	.19 *	.11 *	.35 *	.25 *	.25 *	.07 *		
Danska	.09 *	-.01 *	.05 *	.11 *	.02 *	.01 *	.12 *	.16 *		
Rumunija	.12 *	.15 *	.17 *	.13 *	.02 *	.10 *	.13 *	.15 *		
Latvija	.12 *	.10 *	.01 *	.04 *	.11 *	.09 *	.09 *	.03 *		
Mađarska	-.19 *	.01 *	-.12 *	.09 *	-.09 *	.04 *	-.18 *	.06 *		
Nemačka (Z)	-.12 *	.03 *	.02 *	.07 *	-.06 *	-.01 *	-.01 *	.06 *		
V. Britanija	-.10 *	-.06 *	-.05 *	.01 *	-.06 *	.05 *	.04 *	.01 *		
Poljska	-.09 *	.04 *	-.03 *	.08 *	.01 *	.01 *	-.04 *	.04 *		
Bugarska	.04 *	.20 *	.10 *	.10 *	.05 *	.09 *	.12 *	.21 *		
Turska	.07 *	.13 *	.04 *	.14 *	-.06 *	.04 *	.04 *	.14 *		
Irska	-.01 *	.07 *	.16 *	.09 *	-.01 *	.06 *	.12 *	.15 *		
Italija	.03 *	.11 *	.03 *	.08 *	.02 *	.01 *	.03 *	.18 *		
Luksemburg	.01 *	.14 *	.07 *	-.03 *	-.04 *	.04 *	.02 *	.10 *		
Estonija	.04 *	.12 *	-.05 *	.04 *	.03 *	.06 *	.06 *	.09 *		
Island	-	.17 *	-	.08 *	-	.06 *	-	.17 *		
Makedonija	.03 *	-.01 *	.04 *	.06 *	.01 *	.10 *	.04 *	.08 *		
Grčka	.05 *	.05 *	.08 *	.05 *	.04 *	.03 *	.15 *	.07 *		
Litvanija	.04 *	.05 *	.15 *	.06 *	.02 *	.06 *	.11 *	-.06 *		
Holandija	.04 *	.05 *	.03 *	.05 *	.04 *	-.02 *	.08 *	.11 *		
S. Irska	-.01 *	-.06 *	-.05 *	-.01 *	-.17 *	.04 *	.04 *	.16 *		
Španija	-.06 *	.07 *	-.01 *	.11 *	.04 *	-.01 *	.03 *	.13 *		
Belgija	.04 *	.03 *	.05 *	.06 *	-.05 *	-.01 *	.03 *	.07 *		
Austrija	-.05 *	.06 *	-.03 *	.12 *	.06 *	.01 *	-.01 *	.02 *		
Slovenija	.01 *	.02 *	.03 *	.08 *	.05 *	.05 *	.04 *	.02 *		
R. Kipar	.11 *	.10 *	.09 *	.07 *	-.09 *	.07 *	.10 *	.03 *		
Slovačka	-.01 *	.09 *	.05 *	.07 *	-.06 *	.05 *	.01 *	.05 *		

Primedbe: Svi koeficijenti ispod statističke značajnosti u zemljama: Portugal, Nemačka (Istočna), Hrvatska. Ponderisano originalnim ponderom W1 (v8). * $p < 0.05$.

Interesantno je da samo u 4 zemlje svi koeficijenti dostižu statističku značajnost. Dakle, iako je asocijacija između identifikacije sa levicom i percepcije negativnih efekata globalizacije konzistentna, posebno u severozapadnom delu Evrope, ipak je često minimalnog intenziteta.

Table 3: Stavovi prema nejednakosti i ideološka identifikacija (pojedinačni uzorci)

	Globalizacija povećava društvene nejednakosti		Globalizacija je profitabilna samo velikim kompanijama, a ne građanima	
	2008	2010	2008	2010
Finska	-.14	-.12	-.19	-.22
Švedska	-.12	-.26	-.30	-.20
Češka R.	-.16	-.13	-.19	-.14
Francuska	-.07	-.12	-.17	-.09
Danska	-.11	-.08	-.04	-.07
Luksemburg	-.08	-.13	.01	-.12
Irska	.05	-.11	-.04	-.09
Bugarska	.04	-.19	-.07	-.14
BJR Makedonija	.01	-.11	-.01	-.09
Island	--	-.17	--	-.23
Belgija	-.06	-.08	-.05	-.06
Poljska	.03	-.11	.10	.01
Holandija	-.09	-.02	-.05	-.08
Litvanija	-.17	-.01	.02	-.15
Malta	.06	-.04	-.34	-.14
Slovačka	-.02	.01	-.05	-.09
Hrvatska	-.05	.02	.01	-.08
V. Britanija	-.09	-.07	-.07	-.05
Grčka	-.09	-.04	-.06	-.02
Španija	-.10	-.08	-.05	-.04
Estonija	-.11	-.02	-.16	-.07
Turska	-.09	-.02	-.11	-.03
Italija	.02	-.06	.12	-.08
Rumunija	.08	-.01	-.13	-.02
Latvija	-.07	-.05	-.10	-.07
R. Kipar	-.03	-.09	.10	-.08

Primerbe: Koeficijenti ispod nivoa značajnosti u zemljama: Slovenija, Mađarska, S. Irska, Portugalija, Nemačka (I. i Z.), Austrija. Ponderisano originalnim ponderom W1 (v8). * $p < 0.05$.

U Tabeli 4 prikazane su korelacije između ideološke identifikacije i stavova prema posledicama globalizacije u kulturnoj sferi i prema doprinosu globalizacije miru u svetu. U ovoj oblasti, broj koeficijenata ispod nivoa statističke značajnosti je nešto viši nego prethodno. Međutim, većina koeficijenata koji se odnose na kulturne aspekte pokazuju da desnica ima pozitivniji stav prema kulturnim efektima globalizacije. Levica je sklonija mišljenju da globalizacija predstavlja pretnju sopstvenoj kulturi, dok desnica izraženije prihvata mišljenje da globalizacija omogućava otvoreniji stav prema drugim kulturama. Oba ova rezultata su u *suprotnosti* sa početnim hipotezama, gde se od desnice očekivalo da bude kritičnija prema efektima globalizacije u oblasti kulture.

Ipak, treba primetiti da je ovoj oblasti javno mnjenje evrope podeljenije nego u prethodno analiziranim oblastima. Prvo, u većem broju zemalja ni jedan od koeficijenata nije statistički značajan. Drugo, u relativno većem broju zemalja značajne veze odstupaju od dominantnog smera. Desnica je relativno kritičnija prema kulturnim efektima globalizacije u sledećim zemljama (donji panel Tabele 4): Belgija, Mađarska, Nemačka (Z.), Danska, Hrvatska i BJR Makedonija.

Table 4: Kulturni i međunarodni aspekti globalizacije i ideološka identifikacija

	Globalizacija pretnju kulturi	predstavlja (DRŽAVE)	Globalizacija omogućava ljudima da budu otvoreniji prema drugim kulturama	Globalizacija po- maže mir u svetu	
Malta	-.38	*	.13	* .07	
Češka R.	-.17	*	.10	* .07	
Finska	-.10	*	.10	* .14	*
Švedska	-.05		.12	* .18	*
Francuska	-.03		.13	* .11	*
Grčka	-.07		.08	* .12	*
R. Kipar	-.10	*	-.05	.12	*
Latvija	-.02		.08	* .09	*
Estonija	-.10	*	.04	.07	
Rumunija	-.10	*	.05	.07	
Portugalija	-.08	*	.02	-.04	
Irska	.02		.01	.11	*
Nemačka (I.)	.01		-.04	.11	*
Litvanija	-.01		.03	.15	*
Slovenija	.01		.01	.10	*
Belgija	.07	*	-.01	.03	
Mađarska	.08	*	-.18	* -.11	*
Nemačka (Z.)	.08	*	.05	.04	
Danska	.13	*	.03	.05	
Hrvatska	.06		-.09	* -.02	
BJR Makedonija	.03		-.09	* .02	

Primedbe: Svi podaci se odnose na Eurobarometar istraživanje sprovedeno 2008. godine. Koeficijenti ispod nivoa značajnosti u zemljama: Holandija, Italija, Luksemburg, V. Britanija, S. Irska, Španija, Austrija, Poljska, Slovačka, Bugarska, Turska. Ponderisano originalnim ponderom W1 (v8). * $p < 0.05$.

Što se tiče uverenja da globalizacije pomaže ostvarenju mira u svetu, u deset uzoraka koeficijent je pozitivna, sugerirajući da desnica i ovaj aspekt vidi u pozitivnijem svetlu. Jedini negativni koeficijent se odnosi na uzorak iz Mađarske.

ZAKLJUČAK

Ovaj rad je posvećen analizi odnosa između ideološke identifikacije sa levicom odnosno desnicom, i stavova prema efektima globalizacije u oblasti ekonomije, kulture, nejednakosti i mira u svetu. Rezultati analize na agregatnom nivou evropskog javnog mnjenja pokazuju da između ideološke samoidentifikacije i stavova prema globalizaciji postoje statistički značajne asocijacije, iako prilično niske. Pokazalo se da identifikacija sa desnicom korelira sa pozitivnijim stavovima prema ekonomskim aspektima globalizacije, dok je za one koji se identifikuju sa levicom porast nejednakosti ono što karakteriše globalizaciju.

Dalja analiza je pokazala da stepen a donekle i smer tih asocijacija varira na nacionalnim uzorcima. Ipak, jasno je da je dominantna asocijacija između desničarske identifikacije i pozitivnijih stavova prema globalizaciji, posebno u vezi sa ekonomskim aspektima. U većini zemalja, levica pokazuje negativnije viđenje globalizacije ekonomije, i mišljenje da ti procesi donose profit kompanijama a ne građanima. Istovremeno, levica pripisuje rast socijalne nejednakosti globalizaciji.

Ove tendencije su u skladu sa početnim hipotezama, izvedenim iz ranijih istraživanja koja su pokazala da evropska socijaldemokratija ne nalazi pravi odgovor na ekspanziju neo-liberalizma.

Evropsko javno menje je podeljenije u pogledu efekata globalizacije u sferi kulture. Relativno veliki broj nultih korelacija ukazuje da su ovde mišljenja manje u skladu sa ideološkom identifikacijom. Što se tiče značajnih asocijacija, u relativnoj većini uzoraka levica je kritična prema globalizaciji u sferi kulture. Takav rezultat je u suprotnosti sa početnom hipotezom, zasnovanom na videnju da 'nova desnica', sa elementima populizma i nacionalizma, predstavlja reakciju na gubljenje kulturnog identiteta u procesima globalizacije. Ipak, u značajnom broju zemalja se javljaju asocijacije u suprotnom smeru, ukazujući da taj odnos zavisi od nacionalnog konteksta. Jedna moguća hipoteza je da u slučajevima kada na nacionalnom planu dominira populistička i nacionalistička desnica, onda se javlja negativniji stav prema globalizaciji i u kulturi. Mađarska bi bila ilustrativni primer. U svakom slučaju, dalja istraživanja su potrebna da bi se ove spekulacije proverile. Desnica takođe veruje da globalizacija može da pomogne ostvarivanju mira u svetu.

Nekoliko tema bismo mogli preporučiti za buduća istraživanja. Prvo, bilo bi korisno istražiti faktore koji utiču na razlike između država u stepenu povezanosti ideologije i stavova prema globalizaciji. Posebno bi bilo korisno posvetiti pažnju razlozima za odstupanje pojedinih asocijacija od opšteg trenda. Takođe bi valjalo proveriti postojanje krivolinijskih asocijacija, tj. mogućnosti da ekstremniji ideološki stavovi na obe strane ideološkog kontinuumu vode negativnijem stavu prema globalizaciji (van Elsas i van der Brug, 2014).

REFERENCE

- Azmanova, A. (2011). After the Left–Right (Dis) continuum: Globalization and the Remaking of Europe's Ideological Geography. *International Political Sociology*, 5(4), 384–407.
- Bobbio, N. (1997). *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*. Chicago: University of Chicago Press.
- Drake, M. S. (2010). *Political Sociology for a Globalizing World*. Cambridge: Polity Press.
- van Elsas, E. i van der Brug, W. (2014). The changing relationship between left–right ideology and euroscepticism, 1973–2010. *European Union Politics*, 0(0), 1–22. DOI: 1465116514562918.
- Haupt, A. B. (2010). Parties' Responses to Economic Globalization What is Left for the Left and Right for the Right?. *Party Politics*, 16(1), 5–27.
- Soborski, R. (2012). Globalization and ideology: a critical review of the debate. *Journal of Political Ideologies*, 17(3), 323–346.
- Swank, D. i Betz, H.G. (2003) Globalization, the Welfare State and Right Wing Populism in Western Europe. *Socio-Economic Review* 1 (2): 215–245.
- Zaslave, A. (2008). Exclusion, community, and a populist political economy: The radical right as an anti-globalization movement. *Comparative European Politics*, 6(2), 169–189.